

הַשֵּׁם וְהַשֵּׁם אֶת דְּרוֹכְךָ

זָבַח תּוֹדָה יִכְבְּדֵנִי וְשֵׁם דְּרוֹךְ אֲרָאֵנוּ בְּיַשַּׁע אֱלֹהִים: (תהלים נ כג).¹

ויקרא רבה ט א – בשבח קרבן התודה

"וזאת תורת זבח השלמים אשר יקריב לה! אם על תודה יקריבנו וכו' " – זה שאומר הכתוב: "זובח תודה יכבדנני ושם דרך אראנו בישע אלהים" (תהלים נ כג) - "זובח חטאת", "זובח אשם", אין כתיב כאן. אלא, "זובח תודה". למה? שחטאת באה על חטא ואשם בא על חטא. תודה אינה באה על חטא: "אם על תודה יקריבנו".²

ויקרא רבה ט ב – אנשים טובים שמי דרך

דבר אחר: "ושם דרך" אלו מסקלי דרכים.³ דבר אחר: "ושם דרך" - אלו סופרים ומשגיגים ומלמדי תינוקות באמונה. דבר אחר: "ושם דרך" - אלו חנונים שהן מוכרים פירות מעושרים לרבים. ר' יוסי ברבי יודן בשם רבי מנחם ברבי יוסי: אלו שמדליקים נרות כדי להאיר בהם לרבים. דאמר ר' שמעון בן לקיש: אף שאול לא זכה למלוכה, אלא ע"י שהיה זקנו מדליק נרות לרבים.⁴ אמרו: מבואות אפילות היו מביתו לבית המדרש והיה מדליק נרות בהם כדי להאיר בהם לרבים. כתוב אחד אומר: "ונר הוליד את קיש וקיש הוליד את שאול" (דברי הימים א ח לג), וכתוב אחד אומר: "קיש בן אביאל" (שמואל א ט א)⁵ - הא כיצד?! אביאל היה שמו, אלא ע"י שהיה מדליק נרות לרבים, זכה ונקרא שמו נר.⁶

גמרא מועד קטן ה ע"א – ממסקלי דרכים ועד מקשי קושיות

"מצינין את הקברות".⁷ אמר רבי שמעון בן פזי: רמז לציון קברות מן התורה מנין? ... אביי אמר מהכא: "ולפני עור לא תתן מכשול" (ויקרא יט יד).⁸ רב פפא אמר: "ואמר סולו סולו פנו דרך" (ישעיהו נז יד). רב חיננא אמר:

¹ זה הפסוק החותם את פרק נ בתהלים שבו יש התייחסות רבה לקרבנות הרצויים ושאינם רצויים: "לא על זבחיך אוֹכִיחַךְ וְעוֹלֹתֶיךָ לְנִגְדֵי תְמִיד: לא אֶקַח מִבִּיתְךָ פֶּר מִמְּכַלְאֲתֶיךָ עֲתוּדִים: כִּי לִי כָל חֵיתוֹ יַעַר בְּהַמּוֹת בְּהַרְרֵי אֶלְף ... אִם אֲרַעֵב לֹא אֶמַר לָךְ כִּי לִי תִבֵּל וּמְלֹאָה ... זָבַח לְאֱלֹהִים תּוֹדָה וְשֵׁלֶם לְעֵלְיוֹן נְדָרֶיךָ". ראו דברינו [על דברי עולה חבת](#) בפרשה זו בשנה האחרת. וחזרה לפסוק שלנו, כל הטועה וקורא "וְשֵׁם דְּרוֹךְ" בשי"ן ימנית, במקום "וְשֵׁם דְּרוֹךְ", טועה במקרא, אבל לא בהכרח במדרש וברעיון, כפי שנראה.

² ובהמשך המדרש בסימן ד שם עוד בשבח קרבן תודה שכולו נדבה: "אמר ר' פנחס: משל למלך שבאו אריסיו ובני ביתו לכבדו. בא אחד, ואמר (המלך): מי הוא זה? אמרו לו: אריסך הוא. אמר להם: טלו סידורו (את המנה שהביא וזוה תם העניין). בא אחר, ואמר: מי הוא זה? אמרו לו: בן ביתך הוא. אמר: טלו סידורו. בא אחר ואמר: מי הוא זה? אמרו לו: לא אריסך ולא בן ביתך, ולא בא אלא לכבדך. אמר: תנו לו סל'א (כסא מכובד) וישב עליו. כך, חטאת באה על חטא, ואשם בא על חטא. תודה שאינה באה על חטא: אם על תודה יקריבנו". וכבר הארכנו לדון בקרבן תודה בדברינו [זובח תודה יכבדנני](#) בפרשה זו. והפעם נרצה להמשיך ולשים דרכנו עם המשך מדרש ויקרא רבה בסימנים ב ו-ג שם, שם נדרש החצי השני של הפסוק בתהלים: "וְשֵׁם דְּרוֹךְ אֲרָאֵנוּ בְּיַשַּׁע אֱלֹהִים". ראו סקירה של [מדרש ויקרא רבה](#) באתר מחלקי המים ומשם הפניה לספר מבוא למדרשים.

³ מסלקים מכשולים ומפגעים מרשות הרבים. לפעמים אין לאדם דרך לסקל או לסלק מרשות היחיד, אלא דרך רשות הרבים ונראה שכאן המדרש משבח את מי שמסקל/מסלק גם מרשות הרבים. ראו תוספתא בבא קמא ב יב: "מסקלין דרך רשות הרבים דברי ר' יהושע. ר' עקיבא אומר: כשם שאין לו רשות לקלקל, כך אין לו רשות לסקל. ואם סיקל, יוציא לים או לנהר או למקום הטרשים". ובגמרא בבא קמא נ ע"ב: "תנו רבנן: לא יסקל אדם מרשותו לרשות הרבים. מעשה באדם אחד שהיה מסקל מרשותו לרשות הרבים, ומצאו חסיד אחד, אמר לו: ריקה, מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך לרשות שלך! לגלג עליו. לימים נצרך למכור שדהו, והיה מהלך באותו רשות הרבים ונכשל באותן אבנים, אמר: יפה אמר לי אותו חסיד מפני מה אתה מסקל מרשות שאינה שלך לרשות שלך".

⁴ ראו ירושלמי שביעית פרק ג הלכה ז שמוסיף עוד הלכה שנלמדת מהפסוק שלנו, תוך השוואה עם מעשיו לטובת הרבים של סבו של שאול, בדיון גדר שנפרצה שמותר לגודרה בשביעית, אם היא "מכשלת את הרבים", גם אם בתנאים רגילים אסור לגודרה (משום שהיא "פרצה הסגה את העפר"). ראו גם ירושלמי מועד קטן פרק א הלכה ד ושם אולי הדברים ברורים יותר.

⁵ פעם נקרא סבו של שאול אביאל ופעם נר. יש כאן סתירה!

⁶ ושר צבאו של שאול נקרא אבנר. ראו גם בגמרא מגילה יד ע"א שדבורה זכתה לנבואה משום שהייתה עושה פתילות למקדש ומכאן שמה: אשת לפידות. (ובאליהו רבה פרשה י מיוחס השם לבעלה, שמו היה לפידות והיא הייתה אשתו של לפידות: "אמרו, בעלה של דבורה עם הארץ היה, אמרה לו אשתו: בוא ועשה פתילות והולך לבית המקדש שבשילה, מה אם יאה חלקך עם אנשים כשרים ותבוא לחיי העולם הבא, והוא היה עושה פתילות עבות, כדי שיהא אורן מרובה, לפיכך נקרא שמו לפידות"). ובסימן קודם מונה מדרש ויקרא רבה, כאילו בהפוך לסבו של שאול ולדבורה, גם את עכן "שזבח את יצרו בתודה ... ושם דרך שהראה לשבים את הדרך". ראו דברינו [עכן בפרשת מסעי](#). הרי לנו מגוון רחב של אנשים "שמי-דרך", מעובדי מע"צ, דרך חנוונים שסופגים את הפסד התרומה והמעשרות ובלבד שלא יחטיאו את הרבים, המשך במדליקי פנסים (פעם היה מקצוע כזה), בעלי תשובה, גודרי פרצות בשביעית ובחול המועד, מציני קברים (להלן), סופרים ומלמדי דרדקי העושים תלמודם באמונה וכלה בנביאים ומלכים.

⁷ גדולי החכמים היו עוסקים במלאכה זו: ריש לקיש (בבא מציעא פה ע"ב), ר' בנאה (בבא בתרא נח ע"א), ר' שמעון בר יוחאי (בראשית רבה עט ו) ועוד.

⁸ וכבר הרחבנו בנושא זה בדברינו [לפני עיוור לא תיתן מכשול](#) בפרשת קדושים.

"הרימו מכשול מדרך עמי" (שם).⁹ רבי יהושע בריה דרב אידי אמר: "והודעת להם את הדרך ילכו בה" (שמות יח כ). מר זוטרא אמר: "והזרתם את בני ישראל מטומאתם" (ויקרא טו לא). רב אשי אמר: "ושמרתם את משמרת" (ויקרא יח ל) - עשו משמרת למשמרת.¹⁰ רבינא אמר: "יושם דרך אראנו בישע אלהים".¹¹ אמר רבי יהושע בן לוי: כל השם אורחותיו - זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה, שנאמר: "יושם דרך", אל תקרי וְשָׂם אלא וְשָׂם דרך - אראנו בישע אלהים.¹² רבי ינאי הוה ליה ההוא תלמידא דכל יומא הוה מקשי ליה, בשבתא דריגלא לא הוה מקשי ליה. קרי עליה: "יושם דרך אראנו בישע אלהים".¹³

ויקרא רבה פרשה ט סימן ג - ר' ינאי והאיש המשופע

מעשה ברבי ינאי שהיה מהלך בדרך וראה אדם אחד שהיה משופע ביותר.¹⁴ אמר לו: ישגיח רבי להתקבל אצלנו.¹⁵ אמר לו: אעשה מה שיהנה אותך. הכניסו לביתו האכילו והשקהו. בדקו במקרא - ולא מצאו, במשנה - ולא מצאו, בתלמוד - ולא מצאו, בהגדה - ולא מצאו.¹⁶ אמר לו: ברך! אמר לו: יברך ינאי בביתו. אמר לו: יש בך לומר מה שאני אומר לך? אמר לו: הן. אמר לו: אמור: אכל כלב פיתו של ינאי. עמד, תפסו ואמר לו: מה? ירושתי אצלך ואתה מונה אותי? אמר לו: ומהי ירושתך אצלי? אמר לו: פעם אחת הייתי עובר לפני בית ספר ושמעתי קול התינוקות אומרים: "תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב" - "מורשה קהילת ינאי" לא כתוב כאן, אלא: "קהילת יעקב".¹⁷ משנתפייסו זה לזה, אמר לו (ינאי לאורח): במה זכית לאכול על שולחני? אמר לו: מימי לא שמעתי מילה רעה והחזרתיה לבעליה. ולא ראיתי שנים שמתכתשים זה עם זה, ולא נתתי שלום ביניהם. א"ל: כל דרך ארץ זו אצלך וקראתיך כלב; וקרא עלי: "יושם דרך", אראנו בישע אלהים" (תהלים נ כג) - ש"יין כתוב: השם דרכו שווה הרבה.¹⁸ שאמר ר' ישמעאל בר רב נחמן: עשרים וששה דורות קדמה דרך ארץ

⁹ ראו בגמרא שם שלמרות שהשאלה היא: רמז לציון קברות מן התורה מניין? הראייה הראשונה שמובאת שם היא דווקא מספר יחזקאל לט טו: "וְעָבְרוּ הָעֵבְרִים בְּאַרְץ וְרָאָה עַצְם אֶדָם וּבָנָה אֶצְלוֹ צִיּוֹן וכו'". ועל כך באים דברי רב חסדא: "דבר זה מתורת משה רבינו לא למדנו, מדברי יחזקאל בן בוזי למדנו". ושם גם הדעה שכל הדין הוא מסורת עתיקה (מסיני, אומר רש"י) וכל הפסוקים הם אסמכתא: "גמרא גמירי לה, ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא". דיון מעניין בהשתלשלות ההלכה.

¹⁰ ראו דברינו [ושמרתם את משמרת](#) בפרשת אחרי מות.

¹¹ שם דרך כפשוטו! לעיל מסקלי הדרכים וכאן המציינין את הקברים. והכל מתאים לתקופת השנה בה אנו עומדים, סוף החורף ותחילת האביב, כמתואר בתוספתא מסכת שקלים פרק א: "בחמשה עשר בו (בחודש אדר) שלוחי בית דין יוצאין ומתקינין את הדרכים ואת הרחובות שחולחלו בימות הגשמים ... וחופרין בורות שיחין ומערות ומתקינין את המקוות ואת אמת המים ... ומפקינין את הכלאים ... ומציינין מקום הטומאה כדי שלא יהו הרבים נתקלין בו". לצד חנוונים ישרים, סופרים ומשנים נאמנים ומסקלי דרכים (וסבו של שאול המלך), בית דין היו נוטלים אחריות וסמכות ומתקינים את כל קלקולי החורף והגשם ומכינים את רשות הרבים, לא רק לרגל פסח הסמוך, אלא לקיץ כולו בו רבה התכונה בשדה ובעיר ושבתות ורגלים בהם "רבה הרגל". לתשומת לב עיריית ירושלים!

¹² היינו מי שיודע לשום, להעריך, לחשב נכון את הדרך בה הוא הולך, את אורחות חייו. מי שקודם שם לדרך מחשבותיו ואח"כ שם לדרך פעמיו (ראו תהלים פה יד). לשם הדרך. ראו מקבילה בגמרא סוטה דף ה עמוד ב, בחיבור שתי דרשות של ר' יהושע בן לוי, הראשונה על התפילה כתחליף לקרבן והשנייה בדומה לזו שלנו ובחיבור שני חלקי הפסוק יחד: "א"ר יהושע בן לוי: בוא וראה כמה גדולים נמוכי הרוח לפני הקב"ה. שבשעה שביית המקדש קיים, אדם מקריב עולה - שכר עולה בידו, מנחה - שכר מנחה בידו, אבל מי שדעתו שפלה, מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות כולם, שנאמר: זבחי אלהים רוח נשברה (תהלים נא טו). ולא עוד, אלא שאין תפלתו נאמסת, שנאמר: לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה (שם). ואמר ר' יהושע בן לוי: כל השם אורחותיו בעולם הזה - זוכה ורואה בישועתו של הקב"ה, שנאמר: ושם דרך אראנו בישע אלהים. אל תקרי וְשָׂם אלא וְשָׂם דרך".

¹³ ר' ינאי היה תלמיד שהיה מרבה בשאלות וקושיות בשעה שהיה לומד אצלו, אבל נמנע מלעשות זאת בשבת הרגל, כשבא ציבור לחב לשמוע את דרשתו של ר' ינאי. וקרא עליו ר' ינאי את הפסוק שלנו, מן הסתם גם בחידודו של ר' יהושע בן לוי: וְשָׂם דרך - וְשָׂם דרך. רש"י ושטיינזלץ מפרשים שנמנע מלעשות זאת שמא לא ידע ר' ינאי את התשובה או יתקשה ונמצא אותו בפומבי. אבל מפרשים אחרים (עיון יעקב ואחרים) אומרים שפשוט אין זה מתאים וראוי לשאול קושיות למדניות בדרשות המיועדות לציבור הרחב ולהסיט את הדרשה ממסלולה. ונראה לנו שזו הלכה למעשה חשובה ומעשית מאד. שבת הרגל היא עפ"י מפרשים מסוימים שבת המועד (שבת הבאה בתוך הרגל), או שבת שלפני הרגל, כשבת הגדול בה אנו עומדים. ועוד נראה את ר' ינאי בהמשך המדרש ובהקשר אחר לגמרי עם הפסוק שלנו: ושם דרך.

¹⁴ משופע - עשיר, הדור בלבושו וזה מה שגרם לר' ינאי לטעות בו.

¹⁵ לשון נאה להזמין אדם להתארח. ר' ינאי מזמין את אותו איש אליו לסעודה.

¹⁶ ר' ינאי הזמין לומר דבר תורה על שולחנו והאיש לא ידע לומר כלום, לא בהלכה ולא באגדה. וכפי שנראה בהמשך, גם לא ידע לברך. ודווקא על זה אין לתמוה שהרי גם תלמידי חכמים גדולים וטובים לא ידעו לפרוס על שמע או ברכת חתנים. ראו הסיפור על רבי אלעזר חסמא שהיה בקי בהלכות קריאת שמע (יומא יט ע"ב), אבל לא ידע לפרוס על שמע (ויקרא רבה כג ד).

¹⁷ אז בסוף האיש כן ידע ללמוד קצת ואף הצליח להפיל את ר' ינאי בפח, כאשר דיבר על ירושה שלו שנמצאת אצל ינאי שהיא התורה שנתנה לכלל ישראל. ראו דברינו [מורשה קהילת יעקב](#) בפרשת וזאת הברכה, בפרט מדרש ספרי דברים שם: "שמא תאמר: יישנו בני הזקנים, יישנו בני הגדולים, יישנו בני הנביאים, תלמוד לומר: כי אם שמור תשמרון - מגיד שהכל שווים בתורה. וכן הוא אומר: תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב - קהל כהנים ולוים וישראל אין כתיב כאן, אלא קהילת יעקב". לפחות דרשה אחת שמע והאיש המשופע זכר היטב, או שמא הדרשן שם דברים בפיו על מנת ליצור סיפור ולהוכיח את ר' ינאי ...

¹⁸ מי שיועד לחשב (מלשון שומא) את דרכו - שווה הרבה.

את התורה. זהו שכתוב: "לשמור את דרך עץ החיים" (בראשית ג כד). "דרך" - זו דרך ארץ ואח"כ "עץ החיים" - זו תורה.¹⁹

"אראנו ביגע אלהים" - א"ר אבהו: זה אחד מן המקראות שישועתם של ישראל היא ישועתו של הקב"ה: "ולכה לישועתה לנו" (תהלים פ ג).²⁰

ויקרא רבה פרשה טז סימן ב - ר' ינאי לומד לשום דרך

"זאת תהיה תורת המצורע" - זהו שכתוב: "מי האיש החפץ חיים" (תהלים לד ג). מעשה ברוכל אחד שהיה מחזר בעיירות הסמוכות לציפורי. והיה מכריז ואומר: מי שמבקש לקנות סם חיים יבוא ויטול. נכנס לעכברא זו וקרוב לביתו של ר' ינאי.²¹ היה [ר' ינאי] יושב ופושט בטרקלינו.²² שמעו מכריז: "מי שמבקש לקנות סם חיים". אמר לו: בוא עלה לכאן, מכור לי. אמר לו: לא אתה צריך לו ולא שכמותך. הטריח עליו. עלה אצלו. הוציא לו ספר תילים,²³ הראה לו פסוק זה: "מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב". מה כתוב אחריו? "נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה, סור מרע ועשה טוב, בקש שלום ורודפהו" (שם יד-טו). אמר ר' ינאי: כל מי הייתי קורא הפסוק הזה ולא הייתי יודע היכן הוא פשוט,²⁴ עד שבא רוכל זה והודיעו: "מי האיש החפץ חיים".²⁵

גמרא מועד קטן ה ע"א - התלמיד שידע לשום את דרכו

¹⁹ זה המקור לאמרה הידועה דרך ארץ קדמה לתורה, היינו שקדמה לבריאתה ויצירתה של התורה. לא בבראשית רבה על בריאת העולם מצויה דרשה זו, אלא בויקרא רבה בסיפור "פשוט" על תלמיד חכם כרבי ינאי שכשל בדרך ארץ. הוא רבי ינאי שבמקום אחר ידע ללמוד גם מרוכל פשוט מה הסוד של "מי האיש החפץ חיים" (להלן). הוא רבי ינאי שתלמידו ידע לנהוג כלפיו בדרך ארץ שקדמה לתורה פשוטו כמשמעו. כך או כך, סיפור זה על ר' ינאי מזכיר לנו סיפור אחר על חכם שפגע והעליב איש פשוט ונהג שלא בדרך ארץ והאיש הפשוט לימד את החכם שיעור בדרך ארץ (שקודמת לתורה כפי שהמדרש שלנו מסיים). ראו גמרא תענית דף כ ע"ב (וכן הוא בנוסח דומה באבות דרבי נתן נוסח א פרק מא ומקורות נוספים): "מעשה שבא רבי אלעזר ברבי שמעון ממגדל גדור מבית רבו, והיה רכוב על חמור ומטייל על שפת נהר, ושמו שמחה גדולה, והיתה דעתו גסה עליו מפני שלמד תורה הרבה. נזדמן לו אדם אחד שהיה מכוער ביותר. אמר לו: שלום עליך רבי! ולא החזיר לו. אמר לו: ריקה, כמה מכוער אותו האיש! שמה כל בני עירך מכוערין כמותך? אמר לו: איני יודע, אלא לך ואמור לאומן שעשאני: כמה מכוער כלי זה שעשית. כיון שידע בעצמו שחטא, ירד מן החמור ונשתטח לפניו, ואמר לו: נענית לך, מחול לי! - אמר לו: איני מוחל לך עד שתלך לאומן שעשאני ואמור לו כמה מכוער כלי זה שעשית. היה מטייל אחריו עד שהגיע לעירו. יצאו בני עירו לקראתו, והיו אומרים לו: שלום עליך רבי רבי, מורי מורי! אמר להם: למי אתם קורין רבי רבי? - אמרו לו: לזה שמטייל אחרך. אמר להם: אם זה רבי - אל ירבו כמותו בישראל. - אמרו לו: מפני מה? - אמר להם: כך וכך עשה לי. - אמרו לו: אף על פי כן, מחול לו, שאדם גדול בתורה הוא. אמר להם: בשבילכם הריני מוחל לו. ובלבד שלא יא רגיל לעשות כן. מיד נכנס רבי אלעזר בן רבי שמעון ודרש: לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז, ולפיכך זכה קנה ליטול הימנה קולמוס לכתוב בו ספר תורה תפילין ומזוזות".

²⁰ והרי לנו בסוף הסימן "דרשה קטנה" של ר' אבהו שהישועה לעתיד לבוא אינה רק ישועתם של ישראל, אבל כביכול של הקב"ה, שהוא עצמו נושע ונגאל. שהרי כשגלו "שכינה עמהם" והגלות היא מצב שבו מתחלל שם שמים בשל חולשת ישראל. וכך הוא דורש: ושם דרך - מי ששם את דרכו כראות, אראנו ביגע אלהים - הוא יזכה לראות ביגעו של אלהים עצמו. לא (רק) ביגע שאלהים יעשה, אלא בגאולת הקב"ה כביכול בעצמו. ראו מוטיב זה בהרחבה במדרש נחומא פרשת אחרי מות סימן יב: "אמר רבי אבהו: כל ישועה שבאה לישראל, היא של הקב"ה, שנאמר (תהלים צא) עמו אנכי בצרה וגו'. ואראהו בישועתו, אמרו ישראל: רבש"ע הואיל ואמרת עמו אנכי בצרה הושיעה ימינך וענני (תהלים ט) שאם אתה עונה אותנו הישועה שלך היא שנאמר (תהלים ג) ולכה לישועתה לנו, שלא תהא הימין לאחור". והדברים מתחילים כבר בגאולת מצרים, בפרט בדרשותיו של ר' מאיר: "לי ולכם היא הגאולה כביכול אני נפדתי עמכם" (שמות רבה טו יב) ועל הים: "וישועה ה' ביום ההוא (שמות יד ל) - ויִשְׁעָ כתיב" (תנחומא (בובר) אחרי מות יג). ראו דבריו [אשר פדית גויים](#) ואלוהיו בפסח.

²¹ עכברא היא שם עירו של ר' ינאי, משערים שמקומה בגליל העליון מדרום לצפת. נראה שבדרשה זו "נתקפלה הארץ" במקצת וקרב זה אל זה הגליל העליון (עכברא) והגליל התחתון (ציפורי) והעיקר הוא גלגול המעשה.

²² יושב ולומד את פסוקי המקרא, בפשטותם ולא עוסק בדרשות הלכה. ביטוי זה הוא אולי ייחודי למדרש (!) ויקרא רבה. ראו ויקרא רבה פרשה כו סימן ז, פרשת אמור, בדרשה על שאול ובעלת אוב, שם הביטוי הוא: "רבי היה פושט המקראות". ראו דבריו [שאלו בפרשת אמור](#). ובמקומות רבים בתלמוד מצאנו שלאחר דרשה המוציאה את הפסוק מפשוטו, שואלת הגמרא: "פשטיה דקרא במאי כתיב"? ראו ערובין כג ע"ב, כתובות קיא ע"ב, קידושין פ ע"ב ועוד. ראו גם הביטוי: "ר' לעזר בן פרטא היה פושט בו דברים, ר' היה כופל בו דברים" (תוספתא פסחים פרק י הלכה ט) שהוא מענייני אמירת הגדה של פסח הבאה עלינו לטובה. ראו דבריו [אין מקרא יוצא מידי פשוטו](#) בפרשת וישב.

²³ בספרות הארץ ישראלית, תלמוד ירושלמי ומדרש ויקרא רבה, מופיע פעמים רבות ספר תילים במקום ספר תהילים. גם הדרשן שלנו: ינאי, נכתב בכתב הארץ ישראל יניי בלי אל"ף. ינאי היא לשון (כתיב) בני בבל. לגבי תילים (או תלים) במקום תהלים, ראו הקדמת עמוס חכם בפירושו דעת מקרא לספר תהלים: "בלשון חז"ל נבלעה הה"א". כך בהגיה ומשם עבר לכתובה.

²⁴ לא הבנתי את פשוטו של מקרא. ראו גם שבת סג ע"א: "אמר רב כהנא: כד הוינא בר תמני סרי שנין והוה גמירנא ליה לכוליה תלמודא, ולא הוה ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו" (כאשר הייתי בן שמונה עשרה שנה ולמדתי כבר את כל התלמוד ולא ידעתי שאין מקרא יוצא מידי פשוטו). ונראה שכבר הארכנו בדרשות על פְּשֻׁטוֹת.

²⁵ לא יכולנו להשאיר את הסיפור על ר' ינאי מגדולי חכמי ישראל שכשל עם "האיש המשופע" ללא הסיפור המתקן הזה שמעמיד את "דרך עץ החיים" מול "האיש החפץ חיים", או אולי ההפך. כבר הרחבנו לדון בסיפור זה בדברינו [מצורע - מוציא שם רע](#) בפרשת מצורע. אם אין מוקדם ומאוחר בתורה, קל וחומר שאין מוקדם ומאוחר בסיפורי המדרש, אך נוח לנו להניח שסיפור זה על ר' ינאי והרוכל בא לאחר הסיפור עם האיש המשופע וכלקח ממנו. מהאיש המשופע למד ר' ינאי לשום ולשום את אורחותיו, בוודאי לא לדבר לשון הרע. נחזור לדרשות ופירושים על הפסוק "זבַח תוֹדָהּ וְכַבְּדֶנָּהּ וְשָׂם דְרָךְ אֲרָאָנוּ בְּיַעַץ אֱלֹהִים".

רבי ינאי הוה ליה ההוא תלמידא דכל יומא הוה מקשי ליה, בשבתא דריגלא לא הוה מקשי ליה. קרי עליה:
 "וְשֵׁם דְּרַךְ אֲרָאָנוּ בְּיַשַׁע אֱלֹהִים" (תהלים נ כג).²⁶

רש"י תהלים פרק נ פסוק כג – תודה עם תשובה והודאה²⁷

זובח תודה - המביא לי זבח של תשובה והודאה על עוונותיו הוא יכבדני: ושם דרך - השב אלי אני מלמד ושם דרך לחוטאים לשוב אלי אני אראנו בישועתי.²⁸

אבן עזרא תהלים פרק נ – שם דרך מלשון משכיל

ושם דרך - מי התברר לו הדרך הישר כמו וישימו וישכילו והנה טעם ישימו כמו ישכילו ובי"ת בישע אלהים כמו אראנו בישועתי.²⁹

שמונה פרקים לרמב"ם פרק ד – הדרך האמצעית

ואשוב אל כוונתי. וכאשר יהיה האדם שוקל פעולותיו תמיד, ומכוון לאמצען - יהיה במדרגה העליונה ממדרגות בני האדם, ובזה יתקרב אל ה' וישיג מה שאצלו, וזוהי השלמה שבדרכי העבודה. וכבר זכרו החכמים זה הענין, ואמרו עליו בזו הלשון: "כל השם אורחותיו - זוכה ורואה בישועתו שלהקב"ה, שנאמר: ושם דרך אראנו בישע אלהים. אל תקרי: ושם דרך, אלא: ושם דרך". ושומה היא ההערכה והאומדן. וזה הוא הענין אשר פירשנו בזה הפרק כולו בשווה. וזה שיעור מה שראינוהו נצרך בזה הענין.³⁰

שבת שלום מחלקי המים

²⁶ לאחר שתי הדרשות הקודמות, הנה הצלע השלישית הסוגרת את 'משולש' השם את דרכו של ר' ינאי. מ'האיש המשופע' שם נכשל ר' ינאי, עברנו לרוכל עם 'התיקון' של סם חיים, וכאן הגענו לתלמיד של ר' ינאי שנהג מלכתחילה כשורה כלפי רבו וכלפי הקהל (עלה על רבו?). תלמיד זה היה מרבה בשאלות וקושיות בבית המדרש, אבל נמנע מלעשות זאת בשבת הרגל, כאשר בא ציבור רחב לשמוע את דרשתו של ר' ינאי. וקרא עליו ר' ינאי את הפסוק מתהלים: "וְשֵׁם דְּרַךְ אֲרָאָנוּ בְּיַשַׁע אֱלֹהִים". רש"י ושטיינזלץ מפרשים שנמנע התלמיד לעשות זאת, שמא לא ידע ר' ינאי את התשובה או יתקשה ונמצא מביך אותו בפומבי. אבל מפרשים אחרים (עיון יעקב ואחרים) אומרים שפשוט אין זה מתאים וראוי לשאול קושיות למדניות בדרשות המיועדות לציבור הרחב ולהסיט את הדרשה ממסלולה. ונראה שזו הלכה למעשה חשובה ומעשית מאד. שבת הרגל היא עפ"י מפרשים מסוימים שבת המועד (שבת הבאה בתוך הרגל), או שבת שלפני הרגל, כשבת הגדול. וכבר הרחבנו בנושא זה בדברינו [דרשות חכמים בציבור](#) בשבת הגדול.

²⁷ לאחר כל המדרשים, נתבשם מעט מפרשני המקרא, שחלקם ודאי הכיר את המדרשים הנ"ל והושפע מהם וחלקם הלכו בדרך פרשנות המקרא.

²⁸ רש"י מדגיש את ערך ההודאה והתשובה, שראינו בהערה 5 לעיל לגבי עכן (ויש במדרשים גם על יהודה שהודה במעשה תמר), הבאות עם הקרבן. תודה המשולבת בהודאה ותשובה. מפרשים אחרים הלכו בעקבות רש"י, אך מדגישים, כנראה לימינו, שהחצי השני של הפסוק יכול להיות גם בלי זבח. ראו מצודת דוד על הפסוק: "הזובח קרבן ומתודה עליו ושב מעון הוא מכבד אותי בזה: ושם דרך - המשים דרכו, רוצה לומר: לא יעשה מעשיו בדרך מקרה והזדמנות אבל ישים עיניו ולבו על דרכו להבין הטובה היא אם רעה". וביתר שאת פירוש רד"ק האומר: "זובח תודה. מי שיעשה זבח עם תודה, כלומר, עם התנדדות מעשיו הרעים וישוב מהם, הוא יכבדני שהוא חרד למצותי. ושם דרך, וכל שכן מי שישים דרכו, כלומר, שיתקן דרכו ולבו לטוב ולא יצטרך לזבח". ולבעל הטורים בפרשת משפטים זובח לאלהים, פירוש מיוחד: "זובח תודה יכבדני ושם דרך אראנו בישע אלהים (תהלים נ כג). זובח ומודה להקב"ה מכבדני ויראה בישע אלהים, אבל זובח לאלהים יחרם".

²⁹ מה שדורשים חז"ל: אל תקרי: ושם דרך, אלא: ושם דרך, מגיע אבן עזרא בלי צורך להחליף ש"ן שמאלית בש"ן ימנית. לשים (לב) הוא להשכיל ולהבין והכל ברור. אבל הרמב"ם שנראה מיד להלן, כן מזדקק לדרשת חז"ל ולחילוף הלשוני הזה.

³⁰ הפסוק שלנו משמש מקור חשוב לשיטת הרמב"ם של הליכה בדרך האמצע (שביל הזהב). ראו דבריו באריכות שם ובהלכות דעות פרקים א ו-ב: "הדרך הישרה היא מדה בינונית שבכל דעה ודעה מכל הדעות שיש לו לאדם, והיא הדעה שהיא רחוקה משתי הקצוות ריחוק שוה ואינה קרובה לא לזו ולא לזו, לפיכך צוו חכמים הראשונים שיהא אדם שם דעותיו תמיד ומשער אותם ומכוין אותם בדרך האמצעית ... לא יהא בעל חמה נוח לכעוס ולא כמת שאינו מרגיש ... ולא יקפוץ ידו ביותר, ולא יפזר ממונו ... ולא יהא מהולל ושוחק ולא עצב ואונן אלא שמח כל ימיו בנחת בסבר פנים יפות ... ודרך זו היא דרך החכמים". ואנחנו הוספנו פירוש משלנו על "ושם דרך" - כאדם האומר לחברו ולעצמו - שם היא הדרך הנכונה ללכת בה.